

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

12.01 – КР. 2270 “С” 2023.12.14. 024 ПЗ

МЕЛЬНИКА АНТОНА ОЛЕКСАНДРОВИЧА

2024 р.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет аграрного менеджменту

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувача кафедри адміністративного
менеджменту та ЗЕД

Олена КОВТУН

_____ (підпис)

" ____ " _____ 2024 р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**Розвиток еколого-економічного управління лісгосподарськими
підприємствами**

Спеціальність

073 «Менеджмент»

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

_____ (підпис)

Віра БУТЕНКО

Керівник бакалаврської
кваліфікаційної роботи
д.е.н., професор

_____ (підпис)

Олексій
КАЛІВОШКО

Виконала

_____ (підпис)

Антон МЕЛЬНИК

КИЇВ – 2024

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет аграрного менеджменту**

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. завідувача кафедри
адміністративного менеджменту та
ЗЕД

к.е.н., доц. _____ Олена
(підпис) КОВТУН

" _____ " _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ
на виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи студенту
Мельнику Антону Олександровичу

Спеціальність **073 «Менеджмент»**

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи: **«Розвиток еколого-економічного управління лісогосподарськими підприємствами»**

затверджена наказом ректора НУБіП України від «14» грудня 2023 р. №2270 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру

2024.05.27

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи: законодавчі акти, навчальна та наукова література, офіційні статистичні матеріали, дані міжнародної статистики та публікації наукових установ _____

Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Теоретичні аспекти еволюційного розвитку та особливостей функціонування лісового господарства
2. Аналіз та оцінка системи еколого-економічного управління лісогосподарськими підприємствами
3. Напрями та шляхи удосконалення еколого-економічного управління лісогосподарськими підприємствами

Перелік графічних документів: таблиці, рисунки, схеми

Дата видачі завдання « 14 » _____ грудня _____ 2023 р.

**Керівник бакалаврської
кваліфікаційної роботи**

_____ Олексій КАЛІВОШКО

**Завдання прийняв до
виконання**

_____ Антон МЕЛЬНИК

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕВОЛЮЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА	7
1.1. Лісове господарство: еволюційний розвиток та проблеми сьогодення	7
1.2. Суб'єкти лісової політики сталого розвитку в сучасних умовах	11
1.3. Реалізація національних інтересів в системах організації лісового господарства розвинених європейських країн	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СИСТЕМИ ЕКОЛОГО- ЕКОНОМІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	25
2.1. Аналіз сучасного стану лісової галузі України	25
2.2. Оцінка системи управління лісогосподарськими підприємствами	31
2.3. Еколого-економічні особливості управління лісогосподарськими підприємствами	36
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГО- ЕКОНОМІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	42
3.1. Шляхи реалізації сталого розвитку лісової політики	42
3.2. Стратегічне управління процесом природокористування	53
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Проблема підвищення ефективності лісогосподарського виробництва на сьогодні потребує застосування нових підходів з метою її розв'язання, оскільки процес відтворення та використання лісових ресурсів України не відповідає критеріям сталого розвитку лісового господарства.

Трансформація лісового сектору економіки по новому ставить питання щодо розробки науково-методологічних напрямків розвитку лісоресурсного потенціалу, формування ринково-орієнтованого організаційно-економічного механізму, відродження багатокладної системи організації у сфері лісового господарства, забезпечення комплексного збалансованого використання і відтворення лісових ресурсів, підвищення частки лісових ресурсів в природо-ресурсному потенціалі та національному багатстві країни.

Метою бакалаврської кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних та визначення практичних підходів до розвитку організаційно-економічних засад формування екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням.

Для досягнення поставленої мети в роботі поставлені та вирішувалися такі завдання:

- ✓ дослідити еволюційний розвиток лісового господарства та проблеми сьогодення;
- ✓ проаналізувати суб'єкти лісової політики сталого розвитку в сучасних умовах;
- ✓ проаналізувати реалізацію національних інтересів в системах організації лісового господарства розвинених європейських країн;
- ✓ проаналізувати сучасний стан лісової галузі України;
- ✓ оцінити систему управління лісогосподарськими підприємствами;
- ✓ дослідити особливості еколого-економічного управління лісогосподарськими підприємствами;
- ✓ визначити шляхи реалізації сталого розвитку лісової політики;

✓ надати рекомендації щодо стратегічного управління процесом природокористування.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та науково-організаційні підходи щодо функціонування екологічно орієнтованого управління лісогосподаруванням.

Методи дослідження: системний логічний метод – для дослідження сутності потенціалу галузі, особливостей потенціалу лісового комплексу; порівняльного аналізу – для оцінки інвестування та регулювання потенціалу лісового комплексу в умовах ринкової економіки; економіко-статистичних групувань – для аналізу сучасного стану розвитку потенціалу в Україні, регіонах зокрема; причинно-наслідкових зв'язків – при розробці і обґрунтуванні інструментарію стратегії розвитку потенціалу лісового комплексу та ефективного відновлення і використання лісових ресурсів.

Інформаційну базу дослідження складають: Закони України; нормативно-правові акти Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; статистична інформація Державного комітету лісового господарства України та підприємств, наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів.

Структура роботи. Бакалаврська кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕВОЛЮЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1. Лісове господарство: еволюційний розвиток та проблеми сьогодення

Ліс і лісові ресурси завжди мали для людини велике значення. Окрім заготівлі деревини ліс забезпечує заготівлю грибів, дикорослих плодів, горіхів, ягід, лікарських рослин, сіна, березового соку, меду. У лісі у період полювання відбувається відстріл промислово-мисливських тварин.

Доглядом за лісом опікуються спеціальні установи – лісництва. В Україні вони підпорядковані Державному комітету лісового господарства (Держкомлісгоспу). Залежно від характеру використання ліси бувають промислового та непромислового призначення.

Ліси промислового призначення використовують для одержання ділової деревини, тобто придатної за розмірами та якістю для промислової переробки, а також використання кругляку. У них здійснюються вирубки лісу, а після того обов'язкове лісовідновлення. Зрілим для більшості порід дерев вважається вік 80 років;

У лісах непромислового призначення можуть проводитися лише санітарні вирубки, тобто вибіркові з метою поліпшення стану та видового складу дерев. В Україні таких лісів близько 57 % від усього лісового фонду. Такі лісові ділянки залежно від використання поділяють на водозахисні, полезахисні, протизсувні, заповідні, рекреаційні, зелену зону в містах та навколо них. У місцях, де лісу немає, його за необхідності штучно насаджують.

Лісове господарство – частина матеріального виробництва, яке проводить облік, розведення, відновлення, охорону і захист лісів, а також регулює їх використання з метою задоволення потреб господарства у лісових

ресурсах.

На територіях, де раніше був ліс, або для поліпшення видового складу вже існуючих лісів проводять лісовідновлення.

Лісовідновлення – вирощування лісів на територіях, що зазнали їх зведення внаслідок вирубок, пожеж і т. д.

Існує два способи лісовідновлювальних робіт: штучний (посадка або посів лісу) та сприяння природному поновленню (створення умов для швидкого заселення цінними деревними породами). Нині у багатьох частинах світу існують позитивні тенденції щодо лісовідновлення. Так, за останні десятиліття майже в половині з 50 найбагатших на ліс країн світу лісові площі збільшилися. Особливо це стосується Скандинавських країн, США, ряду країн Східної Азії (зокрема Китаю, Індонезії). Можна стверджувати, що до 2050 р. глобальна кількість лісів на планеті має зрости на 10 %, що відповідає площі розміром з Індію. На тих територіях, де раніше лісу не було, наприклад, у степах, на болотах, піщаних масивах, застосовують лісорозведення.

Є кілька причин для лісорозведення:

передусім це закріплення ґрунтів з метою боротьби з вітровою або водною ерозією. У США, Китаї, країнах Європи та Африки це називають створенням зелених екологічних каркасів;

по--друге, для одержання деревини, особливо м'яких порід, що придатні для виробництва паперу;

по--третє, для створення рекреаційних зон.

Залежно від особливостей рельєфу, клімату, ґрунтів застосовують різні види посадки дерев: рядовий чи розсипний. При цьому використовують або вирощені у розсадниках з насіння саджанці, або розмножують дерева вегетативно: живцями або відводками.

До земель лісогосподарського призначення належать не лише ті, що безпосередньо зайняті лісом. Також це й нелісові землі під сільськогосподарськими угіддями, болотами, водоймами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями, які використовуються для

потреб лісового господарства.

Лісові ресурси є частиною біологічних рослинних ресурсів планети. До лісових ресурсів належать деревина, живиця, гриби, плоди, ягоди, горіхи, промислово-мисливські та лікарські ресурси. Крім того, ліс має ґрунто- й водозахисні, оздоровчі та естетичні властивості. Лісові ресурси характеризуються показниками лісистості, лісового фонду та запасами деревини.

Лісові ресурси є вичерпними, але відновлюваними. Лісовий фонд світу становить майже 30 % площі суходолу. Найвищі показники лісистості має Латинська Америка, найнижчі – Західна Європа та Австралія.

Запаси лісових ресурсів зазвичай оцінюють з розрахунку на душу населення. Для цього слід площу під лісом поділити на кількість населення.

Країни з високим показником лісистості розташовані у зонах екваторіального та морського тропічного клімату, а також у помірному поясі. Тому на Землі є два майже однакові за площею пояси лісових масивів: північний і південний.

У північному (помірному) поясі переважають хвойні породи дерев, на які припадає 2/3 лісових площ. Там найбільші лісові площі мають Росія, Канада та США; південний (екваторіальний і тропічний) пояс охоплює ліси басейнів Амазонки і Конго, а також острови Південно-Східної Азії, східні райони Китаю та південно-східну частину США. У лісах південного поясу переважають листяні породи, на них припадають 97 % площ.

Лісові площі щороку скорочуються на 0,6 %. Найінтенсивніше вирубуються вологі екваторіальні ліси. За останніх 50 років їх площа скоротилася вдвічі. Тропічні ліси зводять під ріллю, будівництво та промислове освоєння. Багато деревини йде на потреби целюлозно-паперової та меблевої промисловості. У найбільш розвинених країнах й донині використовують ліс як паливо. Так, за даними ООН, 70 % населення країн, що розвиваються, застосовують дрова для опалення помешкань та приготування їжі. Постійно зростає частка експорту тропічної деревини до розвинутих держав світу.

Найефективнішим способом боротьби із зменшенням площі лісів є лісовідновлення. Темпи його мають перевищувати швидкість вирубування лісу. Слід більше уваги приділяти комплексному використанню деревини, тобто зробити виробництво безвідходним. Розпочато наукові роботи щодо пошуків заміників деревини для целюлозно--паперової промисловості.

Україна має низький рівень лісистості території: природними лісами вкрито 14,3 % території України та 2,6 % – штучними лісонасадженнями. Через те рівень забезпеченості діловою деревиною в нашій державі недостатній. До 80 % її імпортується. Високим рівнем лісистості вирізняються лише Карпати (40,2 %) та Полісся (25,5 %). Ліси зростають у різних природних умовах, що мають істотні відмінності щодо методів ведення лісового господарства і використання лісових ресурсів. В Україні значення лісів є переважно екологічним та високою є їх частка з режимом обмеженого лісокористування. Частина лісів зростає у зоні радіоактивного забруднення, де їх використання можливе лише з науковою метою. Нині в Україні половина лісів є штучно створеними і потребують посиленого догляду. За рахунок них площа лісів у минулому зростала. Останнім часом темпи відтворення лісів уповільнилися. Лісове господарство страждає через неконтрольовану вирубку лісу без подальшого лісовідновлення. Ліси знищуються варварським способом навіть на території деяких національних парків. Особливо це небезпечно у горах та на стрімких схилах рівнин через зсуви ґрунту та селі. За прогнозами екологів, якщо такими темпами площа лісів скорочуватиметься й надалі, в Україні їх не залишиться у найближчі 50 – 70 років.

1.2. Суб'єкти лісової політики сталого розвитку в сучасних умовах

Лісовий комплекс з точки зору діючих у ньому суб'єктів можна представити у вигляді поліцентричної системи, управління в якій здійснюється з декількох центрів, що мають свою систему переваг, тобто набір бажаних для даного суб'єкта параметрів кінцевого стану системи

«лісовий комплекс» [3].

Інтереси та уподобання, у свою чергу, трансформуються в цілі і засоби для їх досягнення, тобто в лісову політику. До таких суб'єктів можна віднести державу, органи місцевого самоврядування, представників лісового бізнесу, населення, громадські організації. До суб'єктів лісової політики відносяться в першу чергу лісокористувачі, різні типи яких по-різному реагують на застосовувані інституційні впливи.

Кожен з цих типів лісокористувачів по-різному реагує на інституційні зміни. Вловлювання надходять від них імпульсів, адекватний облік зворотних зв'язків дозволяють коригувати інституційні впливи для формування бажаної структури лісового комплексу. Критерій виділення типів лісокористувачів - ступінь комплексності видів діяльності у сфері лісокористування.

Основні види діяльності - лісове господарство та лісопромислова діяльність (лісопромисловий комплекс).

В останній виділяються 3 типи:

- заготівля деревини і недеревних ресурсів,
- їх фізичне перетворення (механічна обробка),
- хімічне перетворення (глибока переробка лісових ресурсів).

Як і в будь-якій класифікації, в даному випадку також є елемент умовності - деякі типи в чистому вигляді знайти складно, почасти можна в сучасній зарубіжній практиці лісокористування. Однак це не виключає, при зміні інституційних умов, їх появи в майбутньому.

Перші три типи поєднують обидва види діяльності - лісове господарство та лісопромислове виробництво.

Одне з основних інституційних умов такої діяльності є наявність прав власності на лісові угіддя, в тому числі масиви, що мають комерційну цінність, крім того, необхідно мати високотехнологічне переробне виробництво. Як правило, такі умови мають великі вертикально інтегровані структури, рівня національних і транснаціональних корпорацій. Або це можуть бути інституційні угоди між зацікавленими учасниками у

комплексному веденні господарства, як, наприклад, програма модельних лісів в Канаді, в рамках якої об'єднуються вищевказані види діяльності [22].

Другий тип охоплює лісгосподарську, лісозаготівельну діяльність і механічну обробку деревини. Відмінна риса цього типу - ступінь концентрації виробництва може бути невелика, вона може реалізовуватися на базі не дуже великих лісових масивів. Наявність власності на лісові ділянки є одним з обов'язкових умов.

Третій тип (лісгосподарська та лісозаготівельна діяльність) також поширений у багатьох країнах з розвиненою приватною власністю на ліси. При цьому розмір володінь досить великий, щоб вести прибуткову лісозаготівельну діяльність, або власників, які об'єднані в лісові кооперативи (асоціації, спілки), що мають у колективному користуванні техніку для лісозаготівель.

Підтримка форм кооперації лісових власників (Японія, Швеція, Фінляндія), а також система податкових пільг (Німеччина, Фінляндія, Франція) є поширеними політичними інструментами. Для України такий тип також характерний: колишні лісгоспи мали право продавати деревину, заготовлену під час рубок догляду, в даний час створені комерційні лісгосподарські бізнес-структура також поєднують ці два види діяльності. Виходячи з недавньої вітчизняної практики, коли рубки догляду за своїми обсягами перетворювалися на «рубки доходу», одним з напрямків інституційного впливу має бути запобігання цих порушень закону, зокрема, за рахунок адекватної оплати лісгосподарських робіт за держзамовленнями.

Досвід багатьох країн з формування лісової політики показує, що на сучасному етапі загальним для цих країн є, поряд із забезпеченням потреб економіки країни в деревині, забезпечення соціальних (естетичних, рекреаційних) потреб населення та підтримання біорізноманіття лісів.

Тобто триєдність соціальних, економічних та екологічних цілей управління лісокористуванням є основою лісової політики в цих країнах. Наприклад, в Японії сировинний аспект лісокористування вже більше

десятиліття тому поступився місцем соціальному та екологічному. У Україні ж сировинне користування є домінуючим на практиці, хоча офіційно декларується значущість соціальних та екологічних цілей.

З точки зору витрат і віддачі від лісів все різноманіття цілей лісової політики можна звести до двох груп: цілі, спрямовані на відновлення, охорону і захист лісів, і цілі, пов'язані з використанням лісових ресурсів [4; 13].

При цьому, якщо реалізація першої групи цілей сполучена для власника лісів (мається на увазі в основному держава) витратами, то втілення в життя другої групи цілей забезпечує власнику доходи через платежі за користування і податки. У багатьох країнах, як правило, відсутня єдина політика щодо лісового сектора в цілому, а індивідуально формуються за секторним сегментами мети. Необхідно уточнити, що в сучасних лісових законодавствах деяких країн немає статей, що визначають правову основу власності на ліси, оскільки вони традиційно розглядаються цивільним законодавством [15].

Наступні сім виділених типів лісокористувачів здійснюють свою діяльність у сфері лісопромислового виробництва і властиві всім країнам.

До п'ятого типу (заготівля деревини, її механічна обробка і глибока переробка) належать бізнес-структура з високим ступенем концентрації окремих видів виробництва, що мають в оренді великі лісові масиви. Це, як правило, вертикально-інтегровані структури, комплексно використовують деревину на коопераційній основі для забезпечення сировиною всю технологію (наприклад, відходи лісопиляння йдуть на виробництво целюлози).

Оскільки забезпечення сировиною - запорука стабільного бізнесу у цієї групи лісокористувачів, основним інструментом політики є вдосконалення системи передачі лісових ресурсів у користування.

Шостий тип лісокористувачів (заготівля і глибока переробка деревини) характерний для багатьох країн світу.

Сьомий тип лісокористувачів – це заготівля деревини та її механічна обробка, також поширений в практиці лісокористування і є найбільш часто зустрічається типом деревопереробних підприємств в Україні.

В основній масі вони виробляють пиломатеріали, а також плитні матеріали (деревостружкові, деревоволокнисті плити, фанеру і т. д.). Серед новостворених виробництв можна виділити два різновиди: орієнтовані на виробництво високоякісних пиломатеріалів і плитних матеріалів і на виробництво найпростіших видів пиломатеріалів на second-hand обладнанні.

Для задачі структурної перебудови лісового комплексу необхідна підтримка першого різновиду, в тому числі гнучка кредитна політика у вигляді надання гарантій під банківські кредити і субсидування ставок за кредитами, пільги по лісових платежах і привілейований доступ до ресурсної бази, сприяння в підключенні до інфраструктурних об'єктів.

Лісокористувачі 8 типу, що здійснюють механічну обробку і глибоку переробку деревини, є великими бізнес-структурами, які можуть розташовуватися досить далеко від місць заготівлі деревини. Визначальним стає наявність інших факторів виробництва - електроенергії і водних джерел.

Комплексність забезпечується за рахунок використання відходів від механічної переробки, яких недостатньо для ефективного за масштабами виробництва целюлозно-паперової продукції, але достатньо для виробництва продуктів лісохімії або біопалива, яке стає все більш популярне на європейських ринках.

Для України таке виробництво є ризикованим через ненадійність джерел сировини, як правило, бізнес-структура частково страхується, маючи власну лісозаготівлю і скуповуючи деревину у підприємств. Тому такий тип можливий у рамках вертикально інтегрованих структур, які об'єднують бізнес-структура, що випускають продукцію механічної переробки деревини (пиломатеріали, деревоволокнисті плити і фанеру), а також з глибокої переробки (целюлоза, картон, упаковка).

Дев'ятий тип лісокористувачів, які виробляють продукцію глибокої переробки, в основному целюлозно-паперову продукцію, представлений у багатьох країнах, як володіють багатими лісовими ресурсами (Південна Америка, Скандинавія), так і імпортують значні обсяги деревини, як,

наприклад, Китай.

Одним з аспектів лісової політики є контроль за забезпеченням екологічних норм при виробництві целюлозно-паперової продукції, оскільки ці виробництва дають значне навантаження на навколишнє середовище.

В Україні такі бізнес-структури являють собою целюлозно-паперові виробництва, створені ще в радянський час і забезпечують сировиною за рахунок кооперації з ліспромгоспами. Багато з них перетворилися в холдинги за сформованими зв'язками, і їх можна віднести до шостого типу лісокористувачів. У підприємств, що спеціалізуються тільки на виробництві продукції глибокої переробки, існують проблеми з безперервним забезпеченням сировиною, лісова політика щодо них повинна бути спрямована, як і для восьмого типу, на сприяння у побудові схем забезпечення сировиною.

Лісокористувачі десятого типу, що займаються механічною обробкою, відносяться в основному до малого і середнього бізнесу у всіх країнах, у тому числі в Україні. В основному це виробники різного гатунку пиломатеріалів, столярних виробів. Тут спостерігається присутність як переробників із спрощеним виробництвом, здійснюють тільки первинну обробку деревини, так і з високотехнологічними лініями, що виробляють конкурентоспроможну на зовнішньому ринку продукцію (клеєні пиломатеріали, плитні матеріали). Уряди різних країн приділяють багато уваги цьому типу саме з точки зору підтримки малого та середнього бізнесу як джерела зайнятості населення. Наприклад, в Японії саме такий тип підприємств, розташованих у сільській місцевості, домінує на ринку пиломатеріалів, і уряд країни виділяє різні субсидії для їх підтримки [28].

Лісокористувачі одинадцятого типу, що здійснюють тільки заготівлю деревини, представлені в основному в багатьох країнах. Вони по-різному вбудовані в систему коопераційних зв'язків лісопромислового виробництва. У країнах з високим рівнем розвитку лісової промисловості (Скандинавські країни, Німеччина, Канада, США, Нова Зеландія) вони на контрактній основі

поставляють деревину на лісопереробні бізнес-структура.

В Україні лісозаготівельні бізнес-структура складають в даний час в лісовому комплексі більшість.

Класифікація лісокористувачів за типами важлива з точки зору формування напрямків гнучкої лісової політики, яка, як показує практика різних країн, повинна бути диференційована по відношенню до різних типів лісокористувачів. При цьому важливо чітко усвідомлювати, що сучасне суспільство бажає отримати від лісу, яка структура цілей лісової політики - економічних, екологічних, соціальних - характерна для даного етапу суспільного розвитку і яка повинна бути виробничо-економічна структура лісового комплексу для забезпечення реалізації цих цілей.

І вже виходячи з цих критеріїв групувати існуючі інструменти лісової політики для впливу на типи лісокористувачів, діяльність яких забезпечить формування бажаної структури лісового комплексу.

1.3 Реалізація національних інтересів в системах організації лісового господарства розвинених європейських країн

На сучасному етапі розвитку лісопромислового комплексу в ЄС функціонує Нова лісова стратегія ЄС на 2030 рік, що прийнята Європейською Комісією. Вона ґрунтується на Стратегії ЄС щодо біорізноманіття на 2030 рік та реалізує ініціативу Європейського зеленого курсу. Реалізація Стратегії щонайменше на 55% сприяє скороченню викидів парникових газів до 2030 року та мінімізує негативні чинники у зміни клімату в країнах ЄС до 2050 року. Основні напрями даної стратегії наведені на рис. 1.1. Стратегія супроводжується Дорожньою картою посадки трьох мільярдів додаткових дерев по всій Європі до 2030 року з повним дотриманням екологічних принципів – «правильне дерево у правильному місці для правильної мети» [19].

Виконуючи Угоду про асоціацію, Україна поступово впроваджує

реформи у лісовій галузі. Адже українські ліси є надзвичайно цінними в масштабах всієї Європи з точки зору збереження біорізноманіття та пралісів. І в умовах зміни клімату вони важливі для подальшої екологічної, економічної та соціальної стабільності континенту.

Рис. 1.1. Основні напрями Нової лісової стратегії ЄС на 2030 рік [16, 21,26]

У ЄС підтвердили, що підтримують Україну у побудові сталої моделі управління лісовою галуззю та допоможуть у її реалізації. Сторони домовилися посилити діалог у цьому напрямку.

Розглядаючи основні праці сучасних зарубіжних і вітчизняних дослідників з проблематики управління лісовими ресурсами з точки зору просторового сталого розвитку лісogосподарювання на різних ієрархічних рівнях від локального та регіонального до глобального, національного, було визначено, що спостерігається певна принципова зміна міждержавної взаємодії у лісовому секторі, яка обумовлена стратегічно важливим

економічним, соціальним та екологічним значенням лісових ресурсів.

Лісові ресурси за своїм характером відрізняються багатофункціональністю та міжгалузевим значенням використання ресурсного та природоохоронного потенціалу лісів. Окремий вплив на розвиток лісогосподарства відігравають потреби світового суспільства в екологічно безпечному та чистому навколишньому природному середовищі, які постійно зростають.

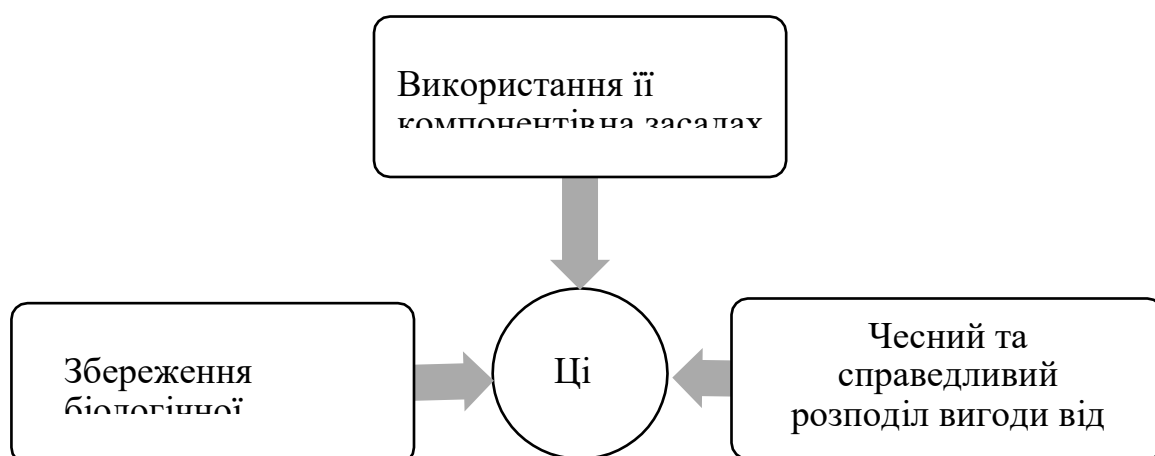
Новою парадигмою управління стало багатоцільове лісокористування, що засноване на екосистемному підході, реалізованому на різних ієрархічних рівнях господарювання. Крім того, розглядається до застосування концепція інтегрованого менеджменту лісового господарства. При цьому, впровадження ефективної системи екологічного (стійкого екосистемного) управління в лісовому господарстві є необхідною складовою екологізації лісів, що базується на концептуальних засадах сталого просторового розвитку лісового господарства у світлі глобальних принципів ведення лісового господарства.

Проте, в Україні на відміну від країн Європейського Союзу, концепція сталого лісового менеджменту (управління стійким розвитком лісового господарства) не має широкого відображення в державних нормотворчих документах щодо забезпечення сталого розвитку національного лісового сектору [13]. Конвенцією зі збереження біорізноманітності було офіційно визнано «екосистемний підхід» у відношенні до лісів, яка передбачає три головні цілі, рис. 1.2.

В подальшому дані напрями було розвинено та конкретизовано в документі під назвою «Критерії та індикатори для збереження та сталого управління лісами Європи» (Гельсінський процес, 1996 р.). Нова концепція сталого розвитку лісів визначає лісові ресурси та лісові землі як «об'єкт сталого менеджменту щодо задоволення соціальних, економічних, екологічних та духовних потреб нинішнього та майбутнього поколінь» [14].

Сталий менеджмент лісів може розглядатися засобом застосування

екосистемного підходу до лісів - було зазначено у рішенні на конференції з питань реалізації Конвенції з біорізноманітності (COP – 7). Ця гіпотеза висвітлюється й у роботі, де зазначається, що «екосистемне управління лісами є невід’ємним атрибутом сталого лісокористування, що має на меті збереження, забезпечення сталості лісових екосистем різних рівнів та більш повну реалізацію їхніх екологічних функцій у процесі ведення лісового господарства» [15].

Рис. 1.2. Основні цілі «екосистемного підходу» до лісів [24,11,33]

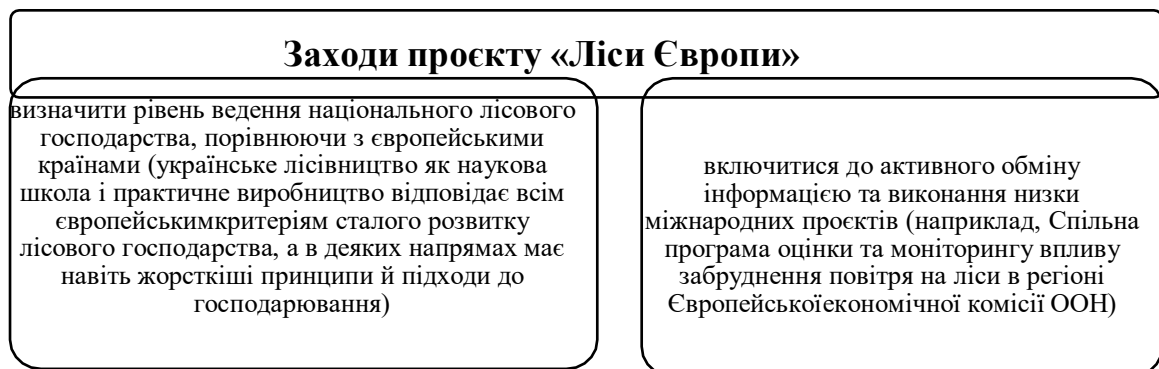
Слід зазначити, що основним інструментом реалізації лісової стратегії ЄС є Регламент про сільський розвиток, а конкретні заходи визначені в Лісовому плані дій ЄС [34]. Розвиток екологічно орієнтованого лісокористування необхідний для сталого розвитку сільських територій на основі більш повної реалізації соціальних та екологічних функцій лісів.

На сучасному етапі Україна активно бере участь у міжнародних заходах щодо боротьби з глобальними екологічними загрозами і забезпеченні екологічної безпеки, в т.ч. у сфері лісового господарства. Саму, Концепцію сталого розвитку лісового господарства ЄС було проголошено в 1992 р. на Міжнародній конференції ООН із довкілля й розвитку в Ріо-де-Жанейро.

Результатом конференції було прийняття 5 важливих документів, при цьому у Заяві про принципи щодо лісів сформульовано п'ятнадцять принципів.

Всі ці документи дали можливість сформулювати основу програми «Трансформація нашого світу: порядок денний до 2030 р. для забезпечення сталого розвитку», яка була прийнята на Генеральній Асамблеї ООН у 2015 р. і включає сімнадцять цілей, основними з яких є: «захист, відновлення та сприяння сталому використанню екосистем, стале управління лісами, боротьба з опустелюванням, пом'якшення негативних наслідків деградації земель і втрати біорізноманіття».

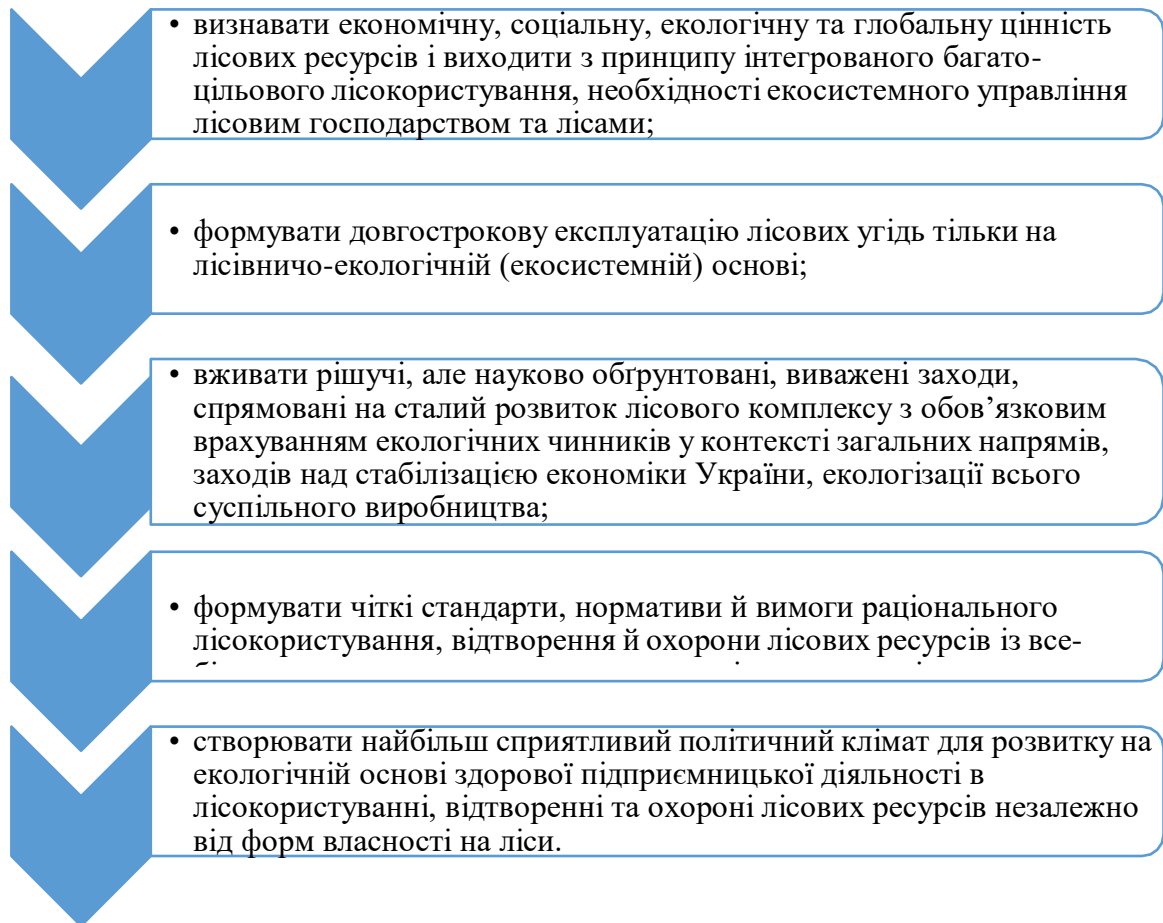
Ще з 1993 року Україна приймає участь у функціонуванні Міністерської конференції із захисту лісів Європи (відповідно до комунікаційної стратегії з 2010 року застосовується скорочення «Ліси Європи»). Приєднання України до пан-європейського процесу щодо збереження й захисту лісів дозволило реалізувати заходи, що представлені на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Основні заходи при реалізації в Україні пан-європейського проєкту «Ліси Європи» [10,27,29]

Необхідність формування принципово нової, орієнтованої на проблемні питання екології, національної лісової політики в Україні зумовлена переоцінкою (реформуванням) поглядів людства на роль лісів у глобальному, національному, економічному та соціальному розвитку, наявністю довготривалих і глибоких еколого-економічних криз у всіх сферах (галузях) суспільного життя, в тому числі і в лісовій галузі.

Викладені завдання дають змогу сформуванати шляхи розв'язання проблем екологічного характеру у системі сталого лісогосподарювання, рис. 1.4.

Рис. 1.4. Основні завдання екологічно орієнтованої лісової політики [10,20,38]

Різні рівні лісоуправління мають різний ступінь концентрації лісових ресурсів і відтворювальних процесів, пов'язаних з кінцевою метою. Основною метою глобалізації у лісовому господарстві є створення єдиного господарського простору управління лісами з урахуванням екосистемних послуг лісів, що вимагає певної уніфікації та нівелювання впливу національних відмінностей на узгоджений міжнародний механізм регулювання потенційного використання лісових ресурсів.

В Україні на сучасному етапі існують наступні труднощі щодо інтегрування в європейське лісогосподарство:

- наявність вагової площі не експлуатаційних лісів;
- відсутність можливості реального, а не документального дотримання вимог природоохоронного законодавства, що має призвести до зменшення обсягу суцільних рубок;
- дотримання вимогам EU Deforestation Regulation (EUDR) щодо «недеградації лісів»;
- наслідки хижацьких «підшукових рубок» минулих періодів;
- незадовільний стан насаджень внаслідок непроведення рубок доглядів попередні періоди;
- підвищення ризиків пожеж внаслідок зміни клімату;
- коливання цін на деревину;
- проблеми з логістикою та електрикою у деревообробників, що додалися внаслідок воєнних дій;
- замінування лісів, втрата інфраструктури внаслідок повномасштабного вторгнення.

Проте існують і позитивні аспекти, що сприяють вирішенню цих проблем, а саме:

- вирівнювання дисбалансу фінансування внаслідок більш чіткого розподілу коштів;
- зменшення обсягу недоцільних та «підшукових рубок» в філіях з малим фондом експлуатаційних лісів;
- покращення охорони від пожеж та незаконних рубок в менш забезпечених філіях;
- вирішення питання ПЗФ на центральному рівні без врахування місцевих «договорняків»;
- можливість покращення якості роботи по виконанню вимог природоохоронного законодавства завдяки контролю на центральному рівні;
- здійснення потрібних, але економічно не вигідних рубок в фінансово неспроможних філіях – реалізація процесу догляду лісів;

– можливість залучення висококваліфікованих фахівців на відповідні зарплати на центральному рівні.

Крім того, в Україні, суперечним залишається питання втрати земельних ділянок, які використовуються не за цільовим призначення, що потребує більш ретельного контролю. Залишається невирішеною й проблема збільшення обсягу рубок у важкодоступних лісах Карпат та Полісся (які є найбільш цінними з точки зору охорони природи).

Основне скорочення заготівлі деревини відбувається завдяки зменшенню заготівлі паливної та неліквідної деревини, в той час як обсяги заготівлі ділового круглого лісу залишаються приблизно однаковими. Реформування лісового господарства сприятиме оптимізації використання лісових ресурсів України. В екологічному контексті це матиме подвійний ефект: з одного боку, завдяки нарощування капітальних інвестицій та розвитку інфраструктури збільшиться обсяг рубок зрілого лісу у важкодоступних місцях, а з іншого – завдяки підвищенню ефективності і прибутковості лісозаготівельних підприємств та збалансованому перерозподілу їх коштів між регіонами зростуть обсяги висадки нових лісових насаджень. Це дозволить тримати баланс «рубки-висадки» стосовно ділового круглого лісу, а загальні обсяги заготівлі деревини по країні - в межах 20 млн. т на рік.

Існує певна думка про те, що треба збільшувати обсяги зрілого лісу й будувати дороги у важкодоступні місця. Проте в таких важкодоступним місцях існує сформована власна екосистема лісового різноманіття і новий європейський регламент з питань видобутку та обробки деревини чітко вказує на деградацію лісів, які прирівнюються до Deforestation, це ліс який практично вирубується й перетворюється на вторинний.

За відсутності реформи лісового господарства значні обсяги ділової деревини зі зрілих насаджень будуть втрачені, що в короткостроковій перспективі створить додатковий тиск на більш ранні насадження, які вирубають замість зрілих, а в довгостроковому періоді – збільшить необхідність у санітарних і технічних рубках старого деревостану.

Отже, можна зазначити, що враховуючи особливості загальної концепції щодо організації та управління в галузі лісгосподарства, що активно використовуються у ЄС, необхідно розглянути та проаналізувати специфіку здійснення і регулювання виробничого-господарської діяльності підприємств лісової галузі країн ЄС, виходячи саме з різниці в лісистості, формах організації виробничого процесу, особливості екосистем, що сформовані лісами.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СИСТЕМИ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

2.1. Аналіз сучасного стану лісової галузі України

На сучасному етапі можна зазначити, що лісова галузь України є достатньо багатою та різноманітною. По-перше, це обумовлено великою кількістю деревинних порід лісу, по-друге розгалуженістю лісового господарства на переважній території країни, по-третє – значною увагою, що приділяється саме державою щодо розвитку лісової галузі країни. Отже, якщо розглядати всі перелічені фактори, а до цього ще й додати, що саме лісова галузь виступає першоджерелом сировини як для промислових підприємств паперової галузі так і деревообробної галузі, також має велике значення для мисливського та сільського господарства, розвитку туристичної галузі, а також є відновлювальним природним ресурсом, то цілком доцільно зазначити досить важливу роль лісової галузі в економіці нашої країни.

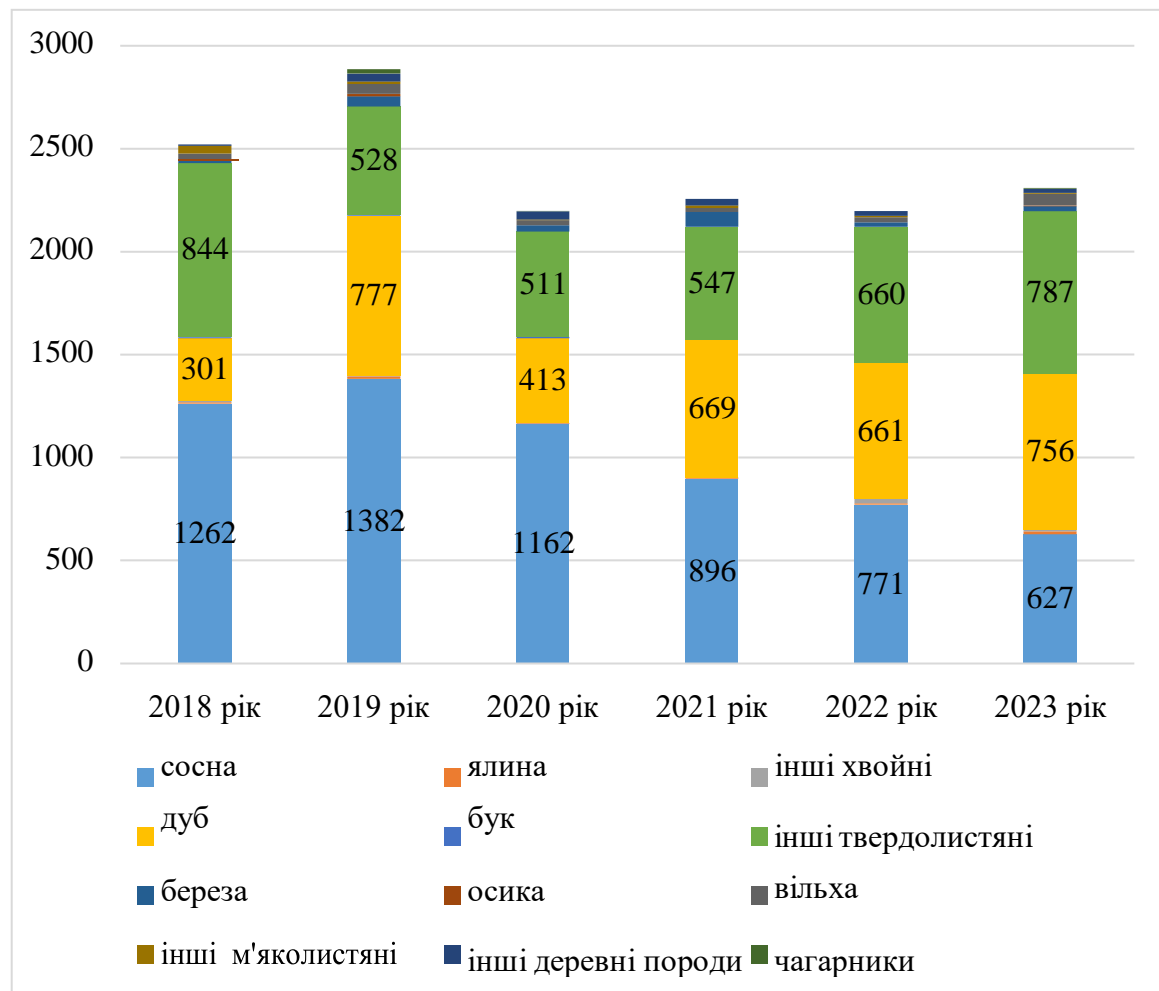
Ліси в Україні за своїм розташуванням та призначенням виконують переважно захисні, оздоровчі, водоохоронні, санітарно-гігієнічні та інші функції та забезпечують потреби суспільства в лісових ресурсах [14].

Із наявних даних загальна площа лісового фонду нашої країни становить – 10,4 млн га, вкритих лісовою рослинністю – 9,6 млн га, при цьому лісистість за площею становить 15,9%. За останні 50 років площа лісів зросла на 21%, а запас деревини збільшився майже у тричі.

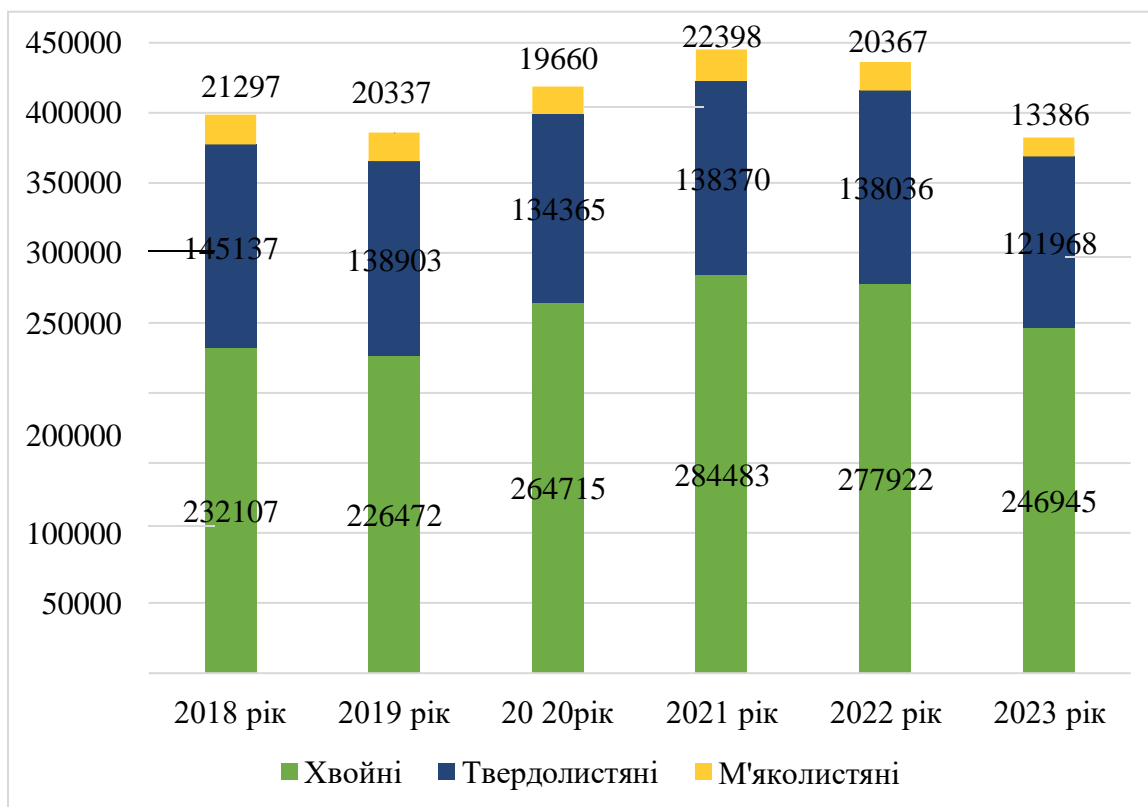
За попередніми розрахунками загальний запас деревини в лісах оцінюється в межах 2102 млн куб. м., а загальна середня зміна запасу сягає 35 млн куб. м., середня щорічна зміна запасу на 1 га у лісах, що належать до сфери управління Держлісагентства, дорівнює 4 куб. м і коливається від 5 куб. м в Карпатах до 2,5 куб. м у Степовій зоні. Таким чином, відбувається поступове

Ліси України сформовані понад 30 видами деревних порід, серед яких домінують дуб (*Quercus robur*), сосна (*Pinus silvestris*), бук (*Fagussilvatica*), ялина (*Picea abies*), береза (*Betula pendula*), граб (*Carpinus betulus*), ялиця (*Abies alba*), вільха (*Alnus glutinosa*), ясен (*Fraxinus excelsior*). Динаміка зміни розподілу деревних порід наведена на рис. 1.2 [8].

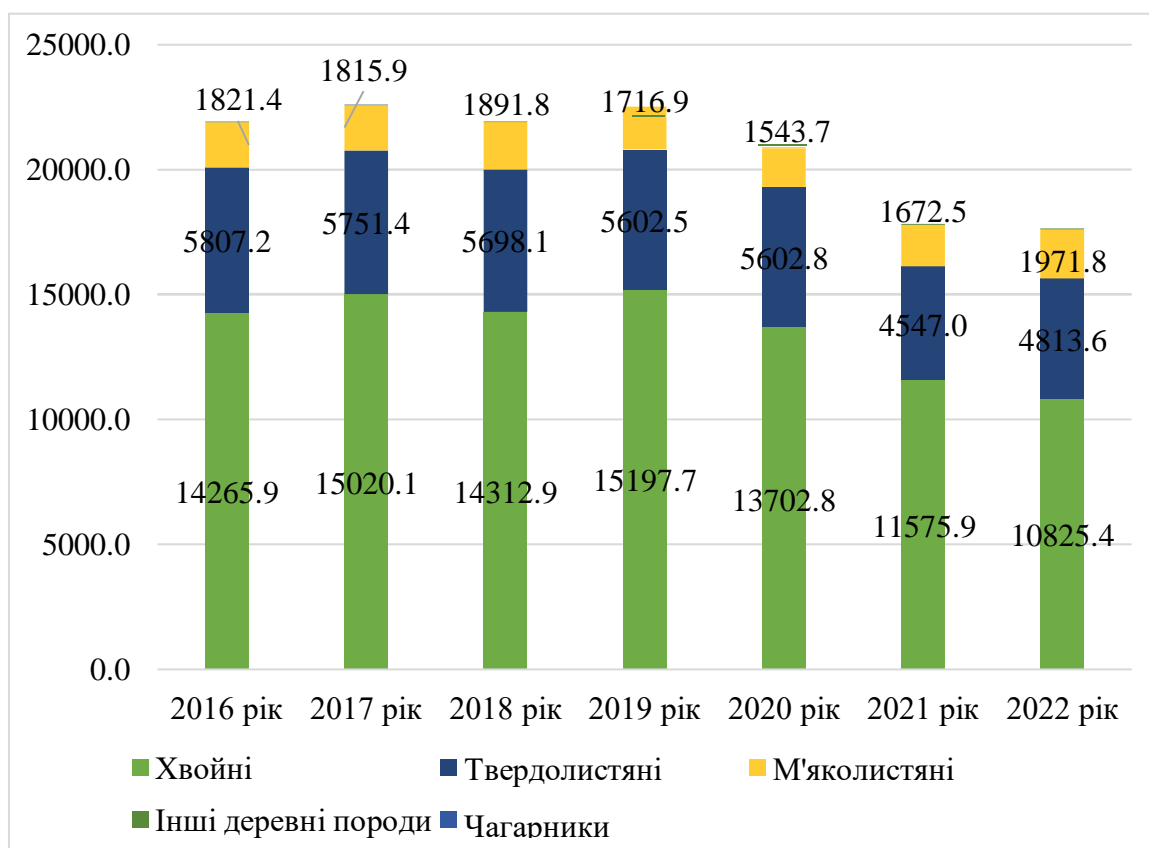
При цьому за найбільш популярними породами дерев як то сосна, дуб та інші твердолистяні спостерігаються певні розподіли за сегментами. Відповідно змінюється й площа рубок лісу за породним складом деревостанів, рис. 2.1 і обсяги заготівлі сировини за породним складом дерева, рис. 2.2.. Як видно з рис. 2.3 при заготівлі переважають хвойні породи.

Рис. 2.1. Динаміка розподілу площі лісів України за переважаючими деревними породами [14,18,22]

Рис. 2.2. Динаміка площі рубок лісу за породним складом деревостанів [14,18,22]

Рис. 2.3. Динаміка заготівлі сировини за породним складом дерева [14,18,22]

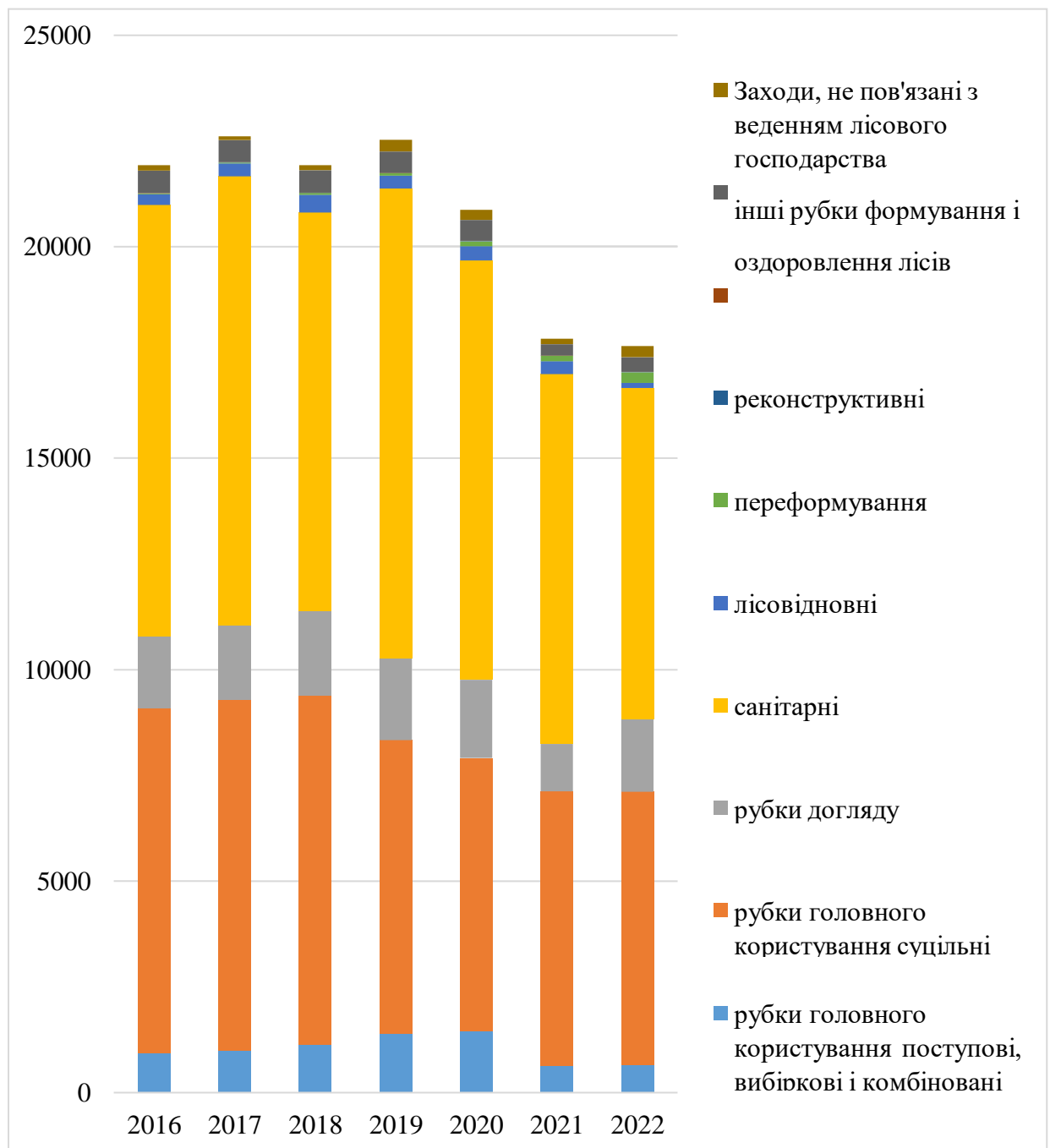
Окремо необхідно зазначити обсяги заготівлі деревини за видами лісової продукції, рис. 2.4.

Рис. 2.4. Динаміка заготівлі деревини за видами лісової продукції [145]

Як видно для заготівлі деревиною виступає діловий круглий ліс хвойних порід, така ж деревина хвойних порід переважає й категорії паливної. Отже, доцільно розглянути яким чином здійснюється заготівля деревини за системами та видами рубок й проаналізувати чому саме певний вид застосовується для того чи іншого виду деревини.

Динаміку вирубки за видами можна відстежити на рис. 2.5. Отже, як видно з діаграми переважними видами вирубки лісу в Україні є санітарні вирубки та суцільні рубки головного користування, які є запланованими. Інші вирубки застосовуються для відновлення, збереження, оздоровлення лісних масивів та в обсягах заготівель лісової продукції виступають додатковими.

Рис. 2.5. Динаміка заготівлі деревини за системами та видами рубок [145]

Окремо необхідно зазначити й заходи, які відбуваються в лісгосподарстві з форс мажорних обставин, що пов'язані з кліматичними, природними, екологічними чинниками тощо. З 2018 року в Україні окремо виділяють ще антропогенні фактори, фактори надмірної вологості та пошкодження дикими тваринами.

Ліси в Україні розподілені дуже нерівномірно. Вони в основному

зосереджені в польських та українських Карпатах. Оптимальний рівень, на якому ліси можуть найкраще впливати на клімат, ґрунтові та водні ресурси, пом'якшувати наслідки ерозії та забезпечувати більше деревини, ще не досягнутий, оскільки лісистість у різних природних зонах значно відрізняється.

Для реалізації завдань із відтворення лісів на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери управління Держлісагентства створена відповідна виробнича база. Розподіл загальної площі земель лісового фонду України за відомчою підпорядкованістю, рис. 2.6.

Рис. 2.6. Розподіл загальної площі земель лісового фонду України за відомчою підпорядкованістю [14,18,22]

Як відомо, процес відтворення лісів здійснюється шляхом відновлення лісів (безпосередньо на ділянках, що були вкриті лісовою рослинністю) та лісорозведення на ділянках, що раніше не були зайняті лісом з різних причин (малопродуктивні, деградовані тощо).

Відтворення лісів здійснюється в максимально короткі строки для формування високопродуктивних та біологічно стійких деревостанів різного цільового призначення та у відповідності до вимог чинного законодавства.

Природньо навесні та восени найбільш сприятливі погодні умови для

відтворення лісів.

Садіння і висівання лісу виконано на площі 26,6 тис. га (114,5% до завдання), у тому числі, створено 2,1 тис. га нових лісів (101,7% до завдання).

Рентабельність - є показником, що характеризує ефективність діяльності підприємства.

У порівнянні відбулось загальне зменшення рентабельності діяльності за відповідним періодом минулого року з 1,9% до 1%. Тобто усереднено більшість з 164 державних підприємств лісової галузі мали рентабельність менше 1%, що безумовно є неприйнятним з точки зору економічних принципів сталого господарювання.

Слід зауважити, що податкове навантаження має значний вплив на фінансовий стан підприємств.

2.2. Сучасний стан системи управління лісогосподарськими підприємствами

Ліси є глобальним і життєво важливим чинником всього комплексу екологічних систем Землі, оскільки вони характеризуються найвищою інтенсивністю біологічного кругообігу та мають найбільшу органічну масу, значення якої постійно зростає. Значення саме лісової галузі для санаторного лікування та рекреації, підтримання міцного здоров'я є неоціненним, тому удосконалення існуючої системи управління лісовою галуззю є пріоритетним напрямком [1]. Проаналізуємо основні економічні показники діяльності лісової галузі України. Станом на 2022 р. площа лісових ділянок із лісового фонду України становить 10,4 млн га, а відсоток лісистості – 15,9% і за цим показником Україна займає 9-те місце у Європі.

Обсяги промислового виробництва в Україні у 2022 р. скоротилися на 5,2%, переробка деревини за 2022 р. скоротилася на 6,9%. Аналізуючи показник рівня заготовки деревини слід відмітити, що за 2022 р. він становить 15204,6 тис м.кв, що на 370,3 тис м.кв менше ніж роком раніше.

Формування та визначення головних напрямів з управління державними лісгосподарськими підприємствами України визнано у національному законодавстві (п. 1, 2 ч. 2 ст. 25 Лісового кодексу України). До нормативних документів, що регулюють управління та фінансування лісових відносин належить: Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні» від 16.10.2012 р.

№ 5456, Постанова Кабінету Міністрів України № 159 від 13.03.2013 р. «Про ліквідацію територіальних органів Міністерства охорони навколишнього природного середовища», Земельний кодекс України (ЗКУ) від 25.10.2001 р. № 2768-III; Цивільний кодекс України (ЦКУ) від 16.01.2003 р. № 435-IV; Господарський кодекс України (УКУ) від 16.01.2003 р. № 436-IV; Бюджетний кодекс України (БКУ) від 08.07.2010 р. № 2456-VI; Податковий кодекс України (ПКУ) від 02.12.2010 р. № 2755-VI; Митний кодекс України (МКУ) від 13.03.2012 р. № 4495-VI.

Аналіз наукової літератури показав, що серед науковців не існує єдиної думки стосовно змісту понять «управління лісами» та «управління лісовим господарством». Так, С. В. Ксьондз досліджує поняття «управління лісами» з точки зору можливостей виконання управлінських дій, що направлені на виокремлення головних цілей лісової державної політики та її практичних можливостей. В. П. Кравець аналізує та наголошує на тому, що керування окремими підприємствами в лісовій галузі за допомогою певних методів має проводитися на загальних та галузевих принципах управління. О. В. Ходаківська встановила, що зміст поняття «управління лісовим господарством» включає в себе здійснення керівних дій, які направлені на промислове використання з метою отримання прибутку та подальшого відтворення лісових ресурсів посадкою нових площ.

І. Я. Антоненко систематизував існуючі методи управління підприємствами лісової галузі та встановив, що такий процес має

супроводжуватися свободою дій власника лісів, який окрім отримання прибутку має піклуватися і про збереження та відтворення лісових ресурсів. Аналізуючи світовий досвід управління лісовою галуззю можна відмітити, що, наприклад, в Канаді реалізовано принцип розподілу функцій з управління, обслуговування та ведення підприємства лісового господарства. В цій країні управлінням займаються профільні державні структури, які виступають власниками лісових ресурсів. Обслуговуючу та виробничу діяльність виконують приватні підприємницькі структури. Важливе місце належить місцевим органам на рівні провінцій, які розробляють плани та видають ліцензії на оренду лісів. Крім того, на рівні лісових районів виконується моніторинг за рівнем заготівлі деревини, відновленню посадок, збору насіння та захист від пожеж та шкідників.

У Німеччині існуюча державна лісова політика направлена на розвиток саме планування для конкретної лісової території для попередження можливих природних і антропогенних катаклізмів та відновлення деревних посадок. На законодавчому рівні затверджено необхідність підприємства лісової галузі складати рамочні плани для окремих лісових зон. Податками в лісовому господарстві Німеччини є земельний податок, податок на майно, податок з обігу та прибутковий податок. Для власників лісів, що мають площі до 0,3 га і займаються розведенням лісових насаджень, земельний податок не застосовується [3].

В Італії законодавчо закріплено для підприємств лісової галузі необхідність розробки плану для ведення лісогосподарського виробництва. Планування етапності по відновленню лісових посадок регулюється державою і згідно нього проводиться фінансування, що використовується на облаштування доріг та створення нових лісових посадок. У Швеції розробка плану управління підприємствами лісової галузі проводиться шляхом жорсткого контролю плану рубок.

В Польщі створено 377 приватних лісових підприємств, які працюють в лісовій галузі і проводять операції лісовідновлення, лісозаготівлі, перевезення

та лісовпорядкування. Керує лісовим господарством в Польщі особисто Міністр охорони навколишнього природного середовища та лісівництва через підприємство «Ліси державні». Тривалість планування діяльності лісового господарства проводиться на 10 років. Якщо власником лісу може бути фізична особа, то розробка плану проводиться за кошти державного бюджету, а якщо власником лісової ділянки є юридична особа, то планування проводиться за її кошти [4].

2.3. Еколого-економічні особливості управління лісогосподарськими підприємствами

Лісові ресурси по своєму змісту відносяться до такого складного і комплексного виду природного потенціалу, в якому зосереджено економічну, соціальну та екологічну компоненти, які обумовлюють необхідність розробки різних методичних підходів до управління лісогосподарськими підприємствами в залежності від пріоритетності зазначених економічної, соціальної чи екологічної складових. Запровадження на підприємствах лісової галузі сучасних принципів та механізмів управління не завжди враховує надзвичайну комплексність вказаного об'єкту управління, яка характеризується низкою особливостей: використання лісових ресурсів в якості предметів і засобів праці, довготривалість періоду лісовирощування і як результат – довгострокове інвестування фінансових ресурсів, необхідність своєчасного та в повному обсязі здійснення відповідних рубок догляду і формування, постійний процес лісопоновлення та лісорозведення, впровадження системи протипожежних заходів і протиепідеміологічного захисту, охорона від самовільних рубань.

Складний екологічний стан більшості території нашої держави, спричинений високим ступенем антропогенної дії, обумовив занадто швидке погіршення як довкілля і здоров'я населення, так і знецінення природно-ресурсного потенціалу, а тому надзвичайно актуальним є питання поліпшення стану навколишнього природного середовища. Головною, на погляд

вітчизняних і зарубіжних науковців, передумовою відтворення природної складової антропогенно-трансформованих ландшафтів є формування ефективної системи управління лісогосподарськими підприємствами, в тому числі шляхом проведення реорганізаційних та реструктуризаційних процедур.

Крім того, оскільки на сьогоднішній день відсутні нормативно-законодавчі документи щодо можливості отримання плати лісогосподарськими підприємствами за використання побічних ресурсів лісу (гриби, ягоди, лікарська сировина) та рекреаційно-туристичних і захисних властивостей лісових насаджень, існує нагальна необхідність в розробці та впровадженні механізму залучення додаткових коштів на підприємства лісової галузі.

Обґрунтування шляхів зміцнення фінансового стану державних лісогосподарських підприємств України, в першу чергу, передбачає розробку концептуальної моделі системи управління ними, яка повинна не лише створювати умови для їх ефективного економічного функціонування, що неможливе в малосировинних регіонах без державного фінансування, але забезпечувати виконання більш вагомого завдання загальнонаціонального рівня – створення додаткових робочих місць та підвищення благополуччя місцевих громад.

На сьогоднішній день відсутні концептуальні підходи щодо формування складових системи управління лісогосподарськими підприємствами. На наш погляд, така модель повинна базуватися на загальновідомих трьох ціннісних імперативах (підсистемах) функціонування лісових біоценозів та лісокористування в цілому: економічної, соціальної та екологічної компоненти, що відображено на рисунку 2.7. Таким чином, об'єктами системи управління виступають зазначені складові фінансово-господарської діяльності підприємств, дохід від діяльності яких може бути збільшено в результаті підвищення їх ефективності.

Рис. 2.7. Формування системи управління лісогосподарськими підприємствами [32,11,25]

До того ж представлена модель не виокремлює окремо частину доходу від основної (операційної) діяльності лісогосподарських підприємств - отримання і реалізація деревини в результаті рубок формування лісу та вибіркових і суцільних санітарних рубок, оскільки даний вид діяльності здійснюється на постійній основі, але, на жаль, не завжди є прибутковим з урахуванням низьких цін на паливні дрова.

На жаль, виокремити в них економічний потенціал, як підґрунтя для більш ефективного функціонування, часом достатньо складно через низку об'єктивних та суб'єктивних причин, зокрема:

- відсутність на сьогоднішній день сформованого Державного фонду розвитку лісового господарства України;
- відсутність затвердженого на загальнодержавному рівні єдиного порядку стягнення і розрахунку розмірів сплати за збір ягід, грибів, лікарської та технічної сировини (дане питання знаходиться в повноваженні органів місцевого самоврядування, які, як виключення, розробили та ввели в дію такі порядки на відповідній території);

- відсутність затвердженого на загальнодержавному рівні єдиного порядку стягнення і розрахунку розмірів сплати за використання рекреаційного потенціалу територій лісогосподарських підприємств;
- низька зацікавленість суб'єктів агропромислового виробництва в розширенні обсягів та належному догляді за існуючими полезахисними лісосмугами;
- відсутність зацікавленості органів місцевого самоврядування в розвитку екосистемних послуг лісогосподарських підприємств (реконструкція парків і скверів, оздоровлення місцевого населення через поглинання лісовими насадженнями викидів промислових, добувних та комунальних підприємств, підвищення кількості та якості водних ресурсів в результаті лісорозведення вздовж річок та озер тощо).

Не зважаючи на зазначені недоліки, економічна складова формування системи управління лісогосподарськими підприємствами вже достатньо глибоко досліджена в попередньому розділі через призму формування фінансово-економічного механізму лісогосподарювання, зокрема пропонується використовувати: бюджетне фінансування зі спеціального фонду Державного бюджету України або майбутнім Державним фондом розвитку лісового господарства (через запропоновану методіку прогнозування бюджетної потреби кожним лісогосподарським підприємством); альтернативні джерела фінансування (банківське кредитування, приватні інвестиції, страхові фонди, лізинг, міжнародні гранти); власні кошти підприємств (за рахунок розширення обсягів основного виробництва, диверсифікації господарської діяльності шляхом укладання угод публічно-приватного партнерства з суб'єктами аграрного підприємництва та органами місцевого самоврядування, розвиток сільськогосподарського виробництва на нелісових землях тощо).

Соціальна складова представленої концептуальної моделі управління лісогосподарськими підприємствами формується на основі таких соціально-економічних ефектів: ефекти від організації рекреаційної та оздоровчої діяльностей, ефект від створення нових і догляд за існуючими полезахисними

лісосмугами та ефект від мисливського господарства. Слід вказати, що окремі підприємства південних і південно-східних обласних управлінь лісового та мисливського господарства мають зручне розташування в прибережній зоні Чорного та Азовського морів, що обумовлює можливість будівництва закладів санаторно-оздоровчого, культурного та розважального характерів. Нині такі приклади поодинокі на території державних лісових підприємств, але в разі наявності фінансового ресурсу та ефективного менеджменту їх можна збільшити в рази. Ефекти від створення нових і догляд за існуючими полезахисними лісосмугами достатньо різноманітні: економічні – збільшення урожайності сільськогосподарських культур, екологічні – збільшення об'ємів депонованого вуглецю і соціальні – забезпечення робочими місцями жителів регіону.

Щодо мисливського господарства, то на сьогоднішній день достатньо непрозорим та неефективним є процес формування доходів від нього. Так, лише частина угідь лісових підприємств офіційно передана в оренду (до того ж за цінами, сформованими багато років тому), наявна відсутність систематичного контролю за полюванням через незаповненість штатного розпису лісової охорони та/або службове зловживання посадових осіб (тенденція зменшення рівня надходжень від штрафних санкцій за незаконне полювання), відсутність функціонування повноцінного обліку тварин та птахів в регіоні тощо.

Екологічна складова представленої концептуальної моделі управління лісогосподарськими підприємствами враховує такі заходи: лісорозведення на непридатних для сільськогосподарського призначення територіях (відвалів добувних порід, кар'єрів, ярів); збільшення насаджень як чинник росту кількості депонованого вуглецю; розвиток водоочисних та водозахисних функцій лісових насаджень вздовж річок, озер, водойм тощо.

Ефекти від депонування вуглецю заключаються не лише в отриманні фінансових ресурсів підприємствами згідно Кіотського протоколу, але і в оздоровленні місцевого населення, що може бути підтверджено або

спростовано відомими показниками (збільшення продовжуваності життя, зменшення рівня захворюваності традиційними для даного регіону захворюваннями).

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГО- ЕКОНОМІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

3.1. Шляхи реалізації сталого розвитку лісової політики

Цілі міжнародної лісової політики глобальні, для їх досягнення потрібні узгоджені зусилля багатьох держав. Цілі лісової політики національного рівня більш традиційні і прагматичніші. В найбільш загальному вигляді вони зводяться до забезпечення багатоцільового, неперервного і не-виснажливого використання ресурсів та корисних властивостей лісів. Кожна держава, спираючись на аналіз власного ресурсного потенціалу і реального стану справ в економіці та політиці, має конкретизувати цілі лісової політики та створити юридичні, економічні і організаційні умови для їх досягнення. Основні інструменти лісової політики національного рівня: законодавство, планування та організаційна структура, що забезпечує досягнення цілей і захист національних інтересів.

Класичні цілі національної лісової політики прямо впливають із значення лісу для життя держави і суспільства. Вони поділяються на екологічні, ресурсно-економічні і соціальні.

В умовах командно-адміністративної економіки основні цілі і принципи лісової політики формувалися централізовано, виходячи з потреб, можливостей та інтересів СРСР загалом. Регіональні особливості враховувалися, але недостатньо. Окремі положення лісової політики були приведені в різних законах і відомчих нормативах. Такий підхід успадкований і Україною, діюче лісове законодавство якої здебільшого розвинене на основі радянського права.

В більшості країн Європи, зокрема і постсоціалістичних, прийнято формулювати лісову політику в явному вигляді, її цілі та шляхи реалізації розробляються на основі досягнутого консенсусу між усіма зацікавленими сторонами - різного профілю державними установами, приватними і недержавними організаціями. Цей процес має бути відкритим і прозорим. Підготовлений документ ухвалюється парламентом і є орієнтиром при розробці всіх інших законів і положень, що регулюють лісові відносини. Такий підхід гранично демократичний і дозволяє уникнути ситуації, при якій відомчі, регіональні чи приватні інтереси мають пріоритет над інтересами суспільними і державними.

На етапі формування лісового законодавства України корисно використати досвід розробки національної лісової політики європейських держав.

Держава і суспільство є тим середовищем, у якому реалізується лісова політика. Блоки факторів, по яких прийнято характеризувати стан цього середовища, збігаються з основними цілями лісової політики (див. рисунок). Однак є ще один потужний комплексний фактор, що не вписується в тривимірну схему. Це загальнодержавна політика, яка відображає суспільну свідомість, що, в свою чергу, значною мірою залежить від історичних традицій народу і політичної волі державних лідерів.

Очевидно, визначаючи пріоритети лісової політики України на сучасному етапі, необхідно чітко уявляти основні умови її реалізації, головні з яких зводяться до наступного:

1. Загальнодержавна політика. В ході виборів і референдумів народ України остаточно вибрав стратегічний шлях свого розвитку. Його орієнтири - суверенітет, демократія, ринкова економіка.
2. Екологічні фактори.
  - 2.1. Природні умови існування лісів країни суттєво змінені під впливом людської діяльності. Її наслідки проявляються в забрудненні атмосфери і

грунтів, зниженні рівня ґрунтових вод, зміні лісорослинних умов під впливом рекреації.

2.2. Структура українських лісів - це наслідок історії їх експлуатації і відтворення. Вона далека від природної, що проявляється у значній фрагментації лісових масивів, високій частці насаджень штучного (45,6%) і порослевого (18,7%) походження, спрощенні породного складу, зниженні біорізноманіття лісів, нерівномірному віковому розподілі деревостанів.

2.3. Стійкість значної частини лісів понижена, що проявляється у прогресуючому погіршенні їх стану. В останні десятиліття значно зросли збитки та шкода, за подіяні лісовому господарству пожежами, вітровалами, шкідниками.

2.4. Важлива екологічна (захисна) роль українських лісів загальновідома. Підтримка і посилення цієї ролі протягом останніх десятиріч були основним пріоритетом державної лісової політики України. А це:

Висока (понад 10%) і постійно зростаюча частка заповідників, національних парків та інших особливо захисних територій у загальній площі лісів, суттєвий ріст темпів заповідання лісів за останні роки. Економічний спад сприяє полегшенню процедури виділення нових об'єктів природно-заповідного фонду. Надлишкове виділення нових особливо охоронних територій починає негативно відобразитися на ресурсно-економічному потенціалі лісового господарства;

Високий процент лісів, економічне використання яких суттєво обмежено (заборонені рубки головного користування, лісовідновні рубки приурочені до моменту природного розпаду деревостанів);

2.5. На Україні є значні площі лісів, не врахованих у складі особливо захисних територій, але фактично зростаючих без втручання людини. До їх числа належать насамперед ліси, не доступні для експлуатації через відсутність доріг у Карпатському регіоні, і ліси, значною мірою забруднені радіонуклідами в результаті аварії на ЧАЕС.

3. Ресурсно-економічні фактори.

3.1. За останні 40 років загальний запас деревини в лісах України збільшився вдвічі. Розрахункові і реальні обсяги заготівлі, навпаки, загалом зменшилися. Внаслідок цього частка використання при росту і інтенсивність лісокористування в Україні зараз нижчі, ніж в переважній більшості країн Європи.

3.2. Україна неоднорідна за географічними та лісосировинними умовами. Загальна малолісність України зумовлена наявністю в її складі 8 степових областей, на території яких ліс явище інтразональне, рідкісне (лісистість до 5%) і не може мати суттєвого економічного значення. Інші регіони мають зовсім інші умови лісозабезпеченості. Ліс та пов'язані з ним види діяльності відіграють помітну (Лісостеп), значиму (Полісся) й дуже значну (Карпати) економічну роль.

3.3. У ході робіт з масового лісовідновлення і лісорозведення на Україні переважно орієнтувалися на шпилькові породи - сосну в рівнинній частині і ялину в Карпатському регіоні. Це призвело до значного зростання частки шпилькових монокультур у породному складі лісів. Насадження цієї категорії характеризуються низькою стійкістю до несприятливих умов середовища, шкідників та хвороб.

3.4. Помітна тенденція до погіршення якості стиглих і пристигаючих лісів, особливо твердолистяних. Це проявляється в зниженні середніх запасів і проценту виходу ділової деревини при головних рубках, а також зростання частки рубок, пов'язаних з погіршенням стану насаджень (санітарних, лісовідновних), в загальному обсязі лісокористування.

3.5. Згідно з новим Земельним кодексом ліси України можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Нині основна їх частина знаходиться в постійному користуванні підприємств Держкомлісгоспу (66,1%). Кількісні та якісні характеристики лісів колишніх колективних сільськогосподарських підприємств, що є фондом для формування приватних лісів, загалом значно гірші, що пояснюється як об'єктивними причинами

(гірші умови місцезростання, значна фрагментація, молодший вік), так і нижчим рівнем ведення лісового господарства.

3.6. В ході реформ 90-х років минулого століття, які супроводжувалися загальною системною кризою, суттєво змінилися економічні умови роботи лісогосподарських підприємств. Головні зміни зводяться до наступного: підприємства отримали право власності на заготовлену в ході головного користування деревину та можливість вільної її реалізації на зовнішньому і внутрішньому ринках; зменшилися і продовжують зменшуватися розміри бюджетного фінансування лісового господарства; в зв'язку з приватизацією і подальшим фактичним банкрутством значної частини підприємств, що споживають і переробляють деревину, на внутрішньому ринку різко впав платоспроможний попит на круглий ліс і продукцію його первинної переробки, змінилася структура внутрішнього споживання деревини. В останні два роки спостерігається зростання лісопереробної галузі країни, однак загалом сучасний деревообробний комплекс України залишається мало розвиненим і вкрай незбалансованим, насамперед через відсутність потужностей по переробці маломірної і низькоякісної деревини; різко зросли обсяги і економічна ефективність експорту деревини і продуктів її первинної переробки (насамперед пило матеріалів).

4. Соціальні фактори

4.1. Роль лісу, як засобу створення сприятливих умов для відпочинку та збереження здоров'я суспільства дуже висока і зростатиме, особливо в малолісних і густо населених районах країни.

4.2. В умовах кризи зросла значимість лісового господарства як галузі, що спроможно зберегти робочі місця в сільській місцевості, де проблеми працевлаштування найгостріші. Лісовий сектор має значний потенціал для розширення ринку праці, насамперед за рахунок зайнятості в галузі переробки деревини.

4.3. На фоні різкого зниження рівня життя значної частини населення підвищилася роль лісу як джерела палива і продуктів харчування. Водночас

посилилася незаконна експлуатація лісових ресурсів (самовільні рубки, захвати території, бра коньєрство).

4.4. Спостерігається зростання інтере су суспільства до проблем, що пов'язані з лісом і лісовим господарством. Проте рівень його поінформованості загалом не високий.

4.5. Професійні кадри лісового госпо дарства здебільшого сформувалися в умовах планово-розподільчої економіки і за лишаються прихильниками раніше складе них оцінок і стереотипів. Сучасна система підготовки і перепідготовки кадрів, а також видавнича діяльність, орієнтовані на по- треби лісового сектора, залишаються слабко розвиненими.

Україна належить до європейських держав і приєдналася до процесу розробки спільних цілей і принципів ведення господарства в лісах Європи (Гельсінський процес), спрямованих на невиснажливе лісокористування, збереження і відмов= лення біорізноманіття лісових екосистем. В зв'язку з цим стратегічні цілі національної лісової політики повинні мало відрізнятися від цілей, що сформульовані міжнародними угодами стосовно сталого розвитку, раціонального використання та охорони лісів. В найбільш загальному вигляді стратегічні пріоритети лісового господарства України можуть бути представлені наступним чином.

1. Розширене відтворення лісових ресурсів у кількісному та якісному (вартісному) вигляді.

Досягнення цієї мети вимагає довгострокових узгоджених зусиль з таких напрямків:

Збільшення площі лісів. Найуспішніше може бути здійснено за рахунок заліснен ня земель Лісостепової і Поліської зони, що не використовуються. Доцільність створення нових лісів у Степовій зоні ви магає додаткового вивчення і обґрунту вання насамперед в зв'язку зі зростанням посушливбсті клімату та зміною гідро логічних умов у регіоні;

Реконструкція лісів з метою приведен ня їх породного складу відповідно до умов місцезростання. Основною перешкодою для розширення робіт з

реконструкції є відсутність коштів і можливостей збуту низькоякісної деревини, що отримана в ході їх проведення;

Підвищення продуктивності і якості (вартості) лісів за рахунок раціонального ведення лісового господарства. Насампе ред необхідне підвищення ефективності рубок догляду за лісом і забезпечення своєчасної рубки стиглих насаджень (до моменту різкого падіння їх приросту і погіршення якості деревини, що прогрє сує), внесення коректив у практику лісовідновлення.

2. Збереження і відновлення біорізноманіття лісів, підтримка їх стабільності і життєздатності. Досягнення цієї мети передбачає:

Раціональний, екологічно і економічно обгрунтований підхід до формування ме режі особливо охоронних лісових тери торій і введення обмежень на лісогоспо дарську діяльність;

Широкомасштабне впровадження в практику екологічно орієнтованих методів лісовідновлення, лісокористування і лісо- вирощування;

Організацію неперервного і ефектив ного контролю за станом лісів;

Удосконалення системи охорони лісів від пожеж, захисту від шкідників і хвороб.

3. Раціональне, комплексне і постійне використання лісових ресурсів.

Для досягнення даної мети необхідні:

Широке впровадження методів, що дозволяють вирощувати ліси, які ефективно та однаково виконуватимуть експлуа таційні, захисні, соціальні та інші функції;

Внесення відповідних змін в практику планування і організації лісокористування;

Досягнення швидкого і збалансованого розвитку деревообробного комплексу країни, який повинен забезпечити попит на весь обсяг вирощуваної деревини.

4. Забезпечення ефективного виконання лісовими екосистемами захисних і соціальних функцій.

Досягнення цієї мети передбачає збір додаткової інформації про захисні і соціальні функції лісів; переосмислення багатофункціональної ролі лісу в ландшафті на основі нових даних і сучасних уявлень; внесення відповідних змін в лісгосподарську практику; вкладання коштів у розвиток інфраструктури відпочинку і реалізацію програм екологічної просвіти населення.

5. Зростання економічної ефективності використання лісових ресурсів, досягнення рентабельності лісового господарства, забезпечення сприятливих умов для розвитку деревообробної промисловості.

3.2. Стратегічне управління процесом природокористування

Основною метою природоохоронної діяльності є не тільки збереження нормального екологічного стану екосистем, раціональне природокористування, що забезпечує відновлення потенціалу природи, але й природоохоронні заходи по запобіганню негативних впливів на природне середовище. До даного часу екологічна політика полягала в основному в ліквідації наслідків та в обліку збитків, що задіяні природі. В даний час відбувається заміна традиційних підходів на політику запобігання завданню шкоди навколишньому середовищу. Все це обумовило зростання ролі економічних важелів управління природоохоронною діяльністю.

Забезпечення сталого екологічного розвитку є завданням екологічної політики, яке під силу державі як головному її суб'єкту. Основні принципи екологічної політики України викладені в законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [1].

В Україні як і в інших країнах існує система методів управління природоохоронною діяльністю, що включає адміністративні, економічні та ринкові методи. Вона повинна враховувати взаємовплив людини, виробництва та природи. Адміністративні методи базуються на використанні заборон і дозволів, що встановлюються законодавством (нормативи, стандарти, дозволи на

використання природних ресурсів і скиди). Важелями цих методів є адміністративна і кримінальна відповідальність. Важливим адміністративним методом є державний контроль за охороною навколишнього середовища. Крім контролю з боку спеціальних державних органів контроль за якістю води, у сфері питного водопостачання здійснюють суспільні інспектори відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»

На відміну від адміністративних, економічні механізми екологічної політики є відносно новими на Україні. Економічні методи є гнучким і ефективним інструментом в руках економістів при виборі оптимальних схем включення природоохоронних вимог до складного, багатоскладового, часто суперечного господарського механізму країни. Вони повинні відігравати і відіграють важливу роль у формуванні і здійсненні екологічної політики на всіх рівнях управління – від загальнонаціонального до місцевого.

Економічні методи управління процесом природокористування належать до найпоширеніших у світовій практиці. На сьогодні прийнято виділяти наступні економічні стимули в управлінні природоохоронною діяльністю: плата за забруднення навколишнього середовища, збори за спеціальне використання природних ресурсів, податки за забруднення навколишнього середовища, екологічне страхування, субсидії.

Економічний механізм екологічного регулювання в Україні ґрунтується на концепції платності природокористування, охоплює систему економічних інструментів, спрямованих на акумулювання матеріальних ресурсів для реалізації природоохоронних програм та на спонукання товаровиробників до підвищення екологічності застосовуваних технологій і власної продукції [2]. Застосування економічного механізму екологічного управління призвело до запровадження основ платного природокористування та дало можливість забезпечити надходження фінансових ресурсів для ліквідації наслідків забруднення довкілля.

У механізмі платежів реалізований принцип «забруднювач платить», що стимулює підприємця впроваджувати екологічні технології і здійснювати природоохоронні заходи. Але цей принцип поки що погано працює: легше

заплатити за забруднення, чим будувати очисні споруди при дефіциті інвестиційних засобів.

Істотним недоліком системи платежів є той факт, що в їхню основу не закладені відтворювальний і компенсаційний принцип, що пояснюється слабкою економікою підприємств-забруднювачів і має такий наслідок, як відсутність у них стимулюючих функцій для реалізації умов екологічної безпеки.

У процесі управління природоохоронною діяльністю в світі застосовують також ринковий метод. Суть даного підходу полягає у формуванні ринку прав на побічні ефекти [3]. Заради справедливості відзначимо, що навіть у країнах з розвинутою ринковою економікою не так багато прикладів застосування чистого ринкового механізму в екології.

Для здійснення оптимізації природокористування з допомогою ринкових відносин найближчим завданням екологічної політики є остаточне формування ринку купівля-продажу прав на забруднення. Тобто, суспільство визнає допустимий масштаб впливу на природу, потім розповсюджує ліцензії на забруднення (іншими словами – право на викиди забруднювачів) між зацікавленими сторонами. Після цього підприємствам надається повна свобода перепродавати ліцензії. Органи управління слідкують лише за тим, щоб сумарний вплив на природу не збільшувався та сприяють створенню ринкової інфраструктури.

Відношення як учених, так і практиків до ринкових механізмів в екології лишається дуже настороженим, а частіше суперечливим – не позбавлені підстави побоювання, що «вільна гра ринкових сил» може привести до деградації природи. Тут першочергову роль повинен грати контроль за розподілом прав на викиди (скиди).

Україна вже пройшла значний шлях у вдосконаленні природокористуванням. Сполучення ринкових важелів з державним регулюванням найважливіших параметрів, що забезпечують екологічну безпеку, виступає перспективним напрямком. Такий підхід найбільш поширений у розвинутих країнах. Тому поряд з вивченням світового досвіду слід враховувати економічний та соціальний

розвиток, екологічний стан нашої держави, а також такі фактори як політичні інтереси, менталітет, тощо.

ВИСНОВКИ

1. Проведено аналіз сучасного стану лісової галузі України. В ході аналізу було визначено, що в Україні існує досить багата лісова галузь, не лише за кількістю лісів, що покривають 16% території країни, а й за різноманіттям порід дерев, які ростуть на території України. Ліси України за своїм призначенням і розташуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі та інші функції та забезпечують потреби суспільства в лісових ресурсах.

2. Проведена оцінка реалізації національних інтересів в системах організації лісового господарства розвинених європейських країн показала, що на сучасному етапі в ЄС функціонує Нова лісова стратегія ЄС на 2030 рік, що прийнята Європейською Комісією. Вона ґрунтується на Стратегії ЄС щодо біорізноманіття на 2030 рік та реалізує ініціативу Європейського зеленого курсу. Стратегія сприяє скороченню викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 року та мінімізації зміни клімату в країнах ЄС до 2050 року.

3. В ході дослідження також було виявлено, що корисним європейським досвідом ведення лісового господарства, який може застосовувати Україна є приклади господарювання таких країн як Словаччина, Фінляндія та Польща.

4. Проведено аналіз нормативної бази регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України показав, що в сфері нормативно-правового регулювання діяльності лісової галузі України існує досить багато суперечностей та невизначеностей, які гальмують роботи й розвиток галузі. Зокрема були визначені як суперечливі питання у різних основних нормативних документах, як то «Лісовий кодекс» і «Земельний кодекс», «Земельний кадастр» тощо, так і суперечності між функціональними обов'язками та правами різних міністерств та виконавчих органів.

5. Проведено аналіз існуючих проблем в діяльності підприємств лісової галузі дало можливість виділити основні проблеми й зазначити ступінь

їх впливу на ефективність діяльності лісового господарства. До основних проблем в діяльності підприємств лісової галузі можна віднести фінансування лісової галузі України.

6. Визначення основних напрямів розвитку інноваційної діяльності у лісовій галузі України показало, що оскільки український лісовий сектор має працювати відповідно до сучасних реалій, інноваційні напрямки політики переважно базуються на міжнародному досвіді. Створення нових виробництв, розвиток глибокої переробки деревини та розробка інноваційних продуктів з деревної сировини є одними з першочергових пріоритетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лісовий кодекс України. Редакція від 20.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3852-12#Text>
2. Земельний кодекс України. Редакція від 19.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
3. Закон України Про мисливське господарство та полювання. Редакція від 10.03.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1478-14#Text>
4. Закон України Про охорону навколишнього природного середовища. Редакція від 10.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1264-12#Text>
5. Закон України Про оцінку впливу на довкілля. Редакція від 13.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2059-19#Text>
6. Постанова КМУ Про затвердження Санітарних правил в лісах України. Редакція від 12.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-95-%D0%BF#Text>
7. Постанова КМУ Про затвердження Правил відтворення лісів. Редакція від 22.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2007-%D0%BF#Text>
8. Постанова КМУ Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів. Редакція від 12.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2007-%D0%BF#Text>
9. Боцула О. І. Стратегічні напрями розвитку еколого-економічного управління лісовим господарством. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2018. Вип. 3–4. С. 107–114.
10. Дідович І. І., Кульчицька Е. А. Удосконалення стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємств лісової галузі до сучасних умов господарювання. *Економіка і організація управління*. 2021. Вип. 4 (44). С. 168–177.

11. Дубина М. В., Зінкевич О. В. Теоретичні аспекти функціонування та розвитку лісового господарства в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. Вип. 2. С. 187–192.
12. Дяченко М. І. Обґрунтування пріоритетів стратегічного розвитку лісового господарства на основі інвестиційно-інноваційного забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2021. № 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/203/195>
13. Ксьондз С. В. Обґрунтування напрямів підвищення ефективності економічної діяльності лісових господарств. *Агросвіт*. 2019. Вип. 20. С. 64–70.
14. Кулініч Т. В., Гичка О. В. Новації в управлінні підприємствами лісової і деревообробної галузі України за вектором стабільного розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. Вип. 5. Том 2. С. 167–173.
15. Савчук О. О. Лісова сертифікація як інструмент екологічного менеджменту та інноваційно-інвестиційного розвитку системи лісопромислового комплексу України. *Право та інновації*. 2018. Вип. 2 (22). URL: <https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/14370/1/doc14.pdf>
16. Селінний М.М., Корма О.М. Лісове господарство України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Modern Economics*. 2019. Вип. 17. С. 211–217.
17. Смолін І.В. Конкурентоспроможність підприємства: об'єкти, критерії, показники оцінювання. *Конкурентоспроможність національної економіки: Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 жовтня 2017*. Київ. С. 170–175.
18. Созанський Л. Порівняльна оцінка сировинного потенціалу деревообробної промисловості України і країн ЄС. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2019. Вип. 1(20). С. 166–173.
19. Созанський Л.Й., Коваль Л.П. тенденції зовнішньої торгівлі продукцією деревообробної промисловості в Україні і країнах ЄС. *Ефективна економіка*. 2019. №12. URL:

<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7552>

20. Тарасюк Г., Балковська В. Теоретичні аспекти формування конкурентних переваг як однієї з основних складових процесу управління конкурентоспроможністю підприємства. *Конкурентоспроможність національної економіки: Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції*, 5-6 жовтня 2017. Київ. С. 176–178.

21. Фітісов А. Теоретичні основи формування системи екологічного менеджменту у лісовому господарстві. *Вісник ЖНАЕУ*. 2017. Вип. 1(59). Т. 2. С. 181–184.

22. Формування стратегічних пріоритетів розвитку лісопромислового комплексу України : монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л.М. 2019. 476с.

23. Хрик В. Інноваційні технології підготовки майбутніх фахівців лісового господарства. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2021. Вип. 9 (113). URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/21.pdf>. DOI 10.24139/2312-5993/2021.09/200-214

24. Цалан М.І. Організаційно-економічний механізм розвитку лісогосподарської діяльності в регіоні : дис. кандидата екон. наук :08.00.05. Міністерство освіти і науки України, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород.2018. 263 с.

25. Цегельник Н. І. Економічний стан лісової галузі в Україні та його вплив на сталий розвиток лісогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2021. Вип. 13–14. С. 17–24.

26. Шестак М.Л. Інноваційно-інвестиційне забезпечення переробки деревних відходів на основі кластеризації лісогосподарської діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. Вип. 22. С. 42–44.

27. Шестак М.Л. Кластери як інституціональна передумова підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування. *Агросвіт*. 2016. Вип. 22. С. 24–27.

28. Шершун М. Х. Реформування системи лісового господарства

України у контексті європейської перспективи розвитку. Київ. ДАІ. 2018. 336 с.

29. Яремко О.П. Методологічний базис формування системи управління лісового господарства Подільського економічного району. *Агросвіт*. 2021. Вип. 11. С. 29–34.

30. Яремко О. П. Перспективні напрями щодо управління розвитку лісового господарства Подільського економічного регіону. *Agroecological journal*. 2021. Вип. 2. С. 52–57.

31. Agenda 21. Earth Summit 92. United Nations Conference on Development and the Environment, Rio de Janeiro. URL: http://www.r-komitet.ru/s_i_d/agenda_21/intro.html

32. Barcelo D. Forest resources and sustainable tourism, a combination for the resilience of the landscape and development of mountain areas. University of Palermo. 2020. №1. с.736. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0048969720330564>

33. Benra F., Nahuelhual L. A trilogy of inequalities: Land ownership, forest cover and ecosystem services distribution. *Land Use Policy*. 2019. 82, pp. 247–257. URL: <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85058491876&doi=10.1016%2fj.landusepol.2018.12.020&partnerID=40&md5=f7bdcdfd397a4bb3d0f6c47edbed151e>

34. Biorefining for agricultural sector. Article. URL: <http://www.bm-biomass.com/en/?p=155>

35. European Commission. Climate Action. Land use and forestry regulation for 2021–2030. URL: https://ec.europa.eu/clima/policies/forests/lulucf_en#tab=0-0

36. Forest innovation hubs knowledge platform. URL: <https://www.forestinnovationhubs.rosewoodnetwork.eu/>

37. Kononenko A., Lurie A., Udalov I. Criteria for Assessing Groundwater Contamination Levels of Marl and Chalk Water Intakes in Eastern Ukraine. *Eastern European Scientific Journal*. 2018. № 2. P. 13–17.

38. Martyn A., Shevchenko O., Tykhenko R., Openko I., Zhuk O. and Krasnolutsky O. Indirect corporate agricultural land use in Ukraine: distribution, causes, consequences. *Int. J. Business and Globalisation*. 2020. Vol. 25. Issue 3. P. 378–395.
39. Mishenin, Y., Yarova, I. & Mishenina, H. (2019). Features of Foresight Methodology Application in the Forestry Complex of Ukraine: Sectoral and Spatial Aspect. *Marketing and Management of Innovations*, 4, 229–240.
40. Держава у смартфоні: Держлісагентство запроваджує цифрові технології. URL: <https://bdf.gov.ua/uk/news/derzhava-u-smartfoni-derzhlisagentstvo-zaprovadzhuye-cifrovi-tehnologiji>
41. Державне агентство лісових ресурсів України. Офіційний сайт. URL: <https://forest.gov.ua/>
42. Державне підприємство «Лісогосподарський інноваційно-аналітичний центр». URL: <https://www.forestinnovationhubs.rosewood-network.eu/uk/content/electronic-timber-tracking>
43. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
44. Лісове господарство України. Веб-портал. URL: <http://www.lesovod.org.ua/node/22363>
45. Український лісовий портал. Веб-портал. URL: <https://www.lisportal.pp.ua/97319/>